

הבארות של יצחק אבינו כנגד שלושת בית המקדש

יצחק אבינו חופר בארות, זאת כהמשך לחפירת בארות על-ידי עבדי אברהם עליהם נאמר שסיתמום פלישתים. לאחר שיצחק אבינו חופר את הבארות הסתומות עבדיו חופרים שלושה בארות: **עשק** – עליה נאמר כי הם מצאו "בְּאֵר מַיִם חַיִּים" אולם כיוון שהם התעשקו עם רועי גרר היא נקראת בשם עשק. **שטנה** שגם עליה רבו, ו**רחובות** שעליה נאמר "כִּי עֲתָה הִרְחִיב ד' לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֵרָיִךְ".

הרמב"ן מוצא רמז בשלוש הבארות הללו לשלושת בתי המקדש, כפי שנביא דבריו בסמוך. כיוון שמעשה אבות סימן לבנים הרי שבהמשך לדבריו ניתן אולי לומר כי חפירת בארות אברהם, הקודמת לבארות יצחק, הינה כנגד תקופת נדודי המשכן עד הגיעו לתחנת הקבע. זוהי תקופה של עליות וירידות, של חיפוש אחר בית ד' שהינה עדיין כהמשך ליציאת מצרים.

אילו דברי הרמב"ן: "יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשווה. אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר¹ "מקור מים חיים את ה'". וקרא הראשון 'עשק', ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה 'שטנה', שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו² "וּבְמַלְכוּת אַחְשָׁוֹרֹשׁ בְּתַחֲלַת מַלְכוּתוֹ קָתְבוּ שְׁטָנָה עַל יִשְׂרָאֵל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם", וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא 'רחובות', הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר³ "ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר" וגו' שהוא לעתיד וכתוב בבית השלישי⁴ "וְרַחֲבָה וְנִסְבָּה לְמַעַלָּה לְמַעַלָּה", ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד".

בעל ה'כלי יקר' מרחיב את דברי הרמב"ן, ואילו דבריו: "ואוסיף אני משלי, להרחיב פרטי העניינים שיסכימו עם דרוש זה, ובו יתורץ מה שנאמר: "כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ". כי כפי הנראה שמאמר 'ופרינו בארץ' אינו טעם ללשון רחובות, על כן ארחיב בו הדבור בפרטי העניינים שכולם מתאימים עם מה שקרה לנו ומה שיהיה באחרית הימים.

כי ידוע מה שאמרו רז"ל⁵ שבבית ראשון היה מצה ומריבה ושנאת חנם בין נשיאי ישראל שנקראו רועים, כמ"ש⁶ "והקימותי עליהם רועים", ונחרב הבית בסיבת המריבה שהיתה בין מלכי ישראל ומלכי יהודה.

ובבית שני היתה מידת השנאת חנם בין כל ישראל, כי פשה הנגע בכולם עד לאין מרפא. ועל כן כתיב בבאר ראשון "ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק", לרמז גם לעתיד שתהיה מריבה בין רועי ישראל, ואגב

1 ירמיה כ"ג.
2 עזרא ד' ו'.
3 דברים י"ט ח.
4 יחזקאל מא ז.
5 יומא ט ע"ב.
6 ירמיה כג ד'.

גררה רבו גם רועי האומות עם ישראל. על כן קרא שם הבאר 'עשק' כי התעשקו עמו, כי יש הבדל בין שנים המתקוטטים על דבר איזו עסק שביניהם, לבין שנים המתקוטטים בחינם על לא דבר כמנהג דורינו. וזה ההבדל בין בית ראשון לשני, כי השנאה שהיתה בין רועי ישראל בבית ראשון היתה על עסק המלכות, כי נחלקה מלכות ישראל, וטבע הענין נותן שאין מלכות נוגעת בחברתה, על כן חשב כל אחד מהם שחבירו נכנס בגבולו, וע"י עסק זו רבתה המשטמה ביניהם.

אבל השנאת חנם של בית שני, היה בחנם על לא דבר, כי אפילו הפחותים היו שונאים זה לזה על לא דבר, כי על כן נקראת שנאתם שנאת חנם אעפ"י שלא היה לאחד שום עסק עם חבירו, ואין זה כי אם רוע לב והשטן היה מרקד ביניהם להכשילם זה בזה, כי מצא אלהים עוונם ממקום אחר על כן הסיתם זה בזה למצוא עוונם לשנוא. לכך "ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה", לא הזכיר במריבה זו הרועים, רמז למריבת בית שני שהיתה בכל ישראל על כן קראוה 'שטנה' כי לא מצאו סיבה אל דברי ריבותם, כי אם מה שהיה ודאי השטן מרקד בין קרניהם אשר בהם ינגחו זה לזה, כמו שנאמר⁷ "וכשלו איש באחיו".

ובבאר השלישי לא רבו עליה, כי בית המקדש השלישי יבנה על-ידי מלך המשיח, שנאמר בו⁸ "למרבה המשרה ולשלום אין קץ", כי אך שלום ואמת יהיה בימיו. על כן נקרא רחובות כי אז ירחיב ה' את גבולם, כי בזמן שהמריבה מצוייה או שני עברים נצים, אף בהיותם בעיר גדולה כאנטיוכיא לא נשא אותם לשבת יחדיו, ואף במקום רחבת ידים מאוד צר להם המקום ולא יסבלם, כאשר בעווננו עוד היום מנהג זה מצוי בינינו. ובהפך זה בזמן ששלום על ישראל אעפ"י שפרינו בארץ, ויהיו הדרים עליה רבים עד מאוד, מכל מקום רחבת ידים ואין צר להם כדמסיק בגמרא⁹ "כד הוה רחימתין עזיזא אפותיא דספסירא הוה שכיבן, השתא דלא סגי רחימתין פוריא בת שיתין גרמידי לא סגי לן", על-כן נאמר "כי הרחיב ה' לנו", אף על פי שפרינו בארץ ויהיו הדרים עליה רבים מכל מקום הארץ לפנייהם רחבת ידיים. ועוד שמצינו בבית שני שמחמת המחלוקת יצאו שלימים וכן רבים מן הארץ מרעת יושבי בה, על כן אמר שבזמן מציאת השלום "ופרינו בארץ" כי לא יצטרכו לצאת מתוכה".

הרבי מלובאוויטש¹⁰ מוסיף מימד נוסף בנושא, וסכם חלק מדבריו: במקוואות קיים מקווה מים הנעשה בידי אדם, וקיים מעיין שהוא בידי שמיים. בחפירת בארות קיים שילוב: האדם חופר את הבאר אולם נביעת המים אינה באה על-ידי פעולת אדם. כך גם בנוגע לבית המקדש: תכלית מצוות עשיית המשכן ובית המקדש היא השראת שכינה, אולם בד בבד גם נצטוונו "ועשו לי מקדש" – עשיית ופעולת האדם שמכוחה קיימת השראת השכינה. דבר זה קיים גם במציאת מקום המקדש, עליה נאמר בתורה "לשכנו תדרשו ובאת שמה" – מקום המקדש נמצא אף הוא מכוח יגיעת עם ישראל כדוגמת חפירת הבארות. מתוך כך מבאר הרבי מלובאוויטש גם את עניין המשכן ושלושת בתי המקדש: המשכן היה כולו בגילוי עליון, ללא יגיעת עם ישראל. בית ראשון נבנה מכוח יגיעת והשתדלות דוד המלך, כשעל צורת הבניין נאמר "הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל" – גילוי שמימי. בבית שני הבניה היתה ללא התגלות או הוראת נביא, וכן צורת המבנה לא היתה ברורה, ולכן

⁷ ויקרא כו לז.

⁸ ישעיה טו.

⁹ סנהדרין ז ע"א.

¹⁰ ענייני בית הבחירה שיחה י"ב.

הדרישה של פרטי הבניין היתה יותר מבית ראשון. על שתי הבארות הראשונות היתה מחלוקת, כפי שהיה בימי ראשון ושני, אולם בית שלישי יהי קיים בקיום נצחי, ומכונה בזוהר הקדוש בשם "בניינא דקוב"ה", ולא ישלוט בו חורבן. עניינו של הבית השלישי נובע מכך שהוא מעשה ד', הבא מכוח עבודת בני ישראל במשך תקופת הגלות הקודמת לבניינו, שכן עבודת ישראל היא הגורמת לכך "שהמקדש יהיה מעשה ד' הקיים בקיום נצחי". מסכם הרבי מלובאוויטש את דבריו: "היינו זה שעשיית האדם פועלת הקביעות בהמקדש הוא מפני שככל שתגדל עשיית האדם – שורה בזה יותר השכינה".

באופן נוסף מופיע עניין זה בפגישתם של יעקב ורחל ליד הבאר. מבאר הרמב"ן¹¹: "כי הבאר ירמוז לבית המקדש, וג' עדרי צאן עולי שלשה רגלים, 'כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים' - שמשם היו שואבין רוח הקדש. או שירמוז¹² "כי מציון תצא תורה" שנמשלה למים¹³, "ודבר ה' מירושלם" ונאספו שמה כל העדרים, ... "וגללו את האבן והשקו" - שמשם היו שואבין רוח הקודש, "והשיבו את האבן" - מונח לרגל הבא". מוסיף רבני בחיי בבאור העניין: "'את האבן מעל פי הבאר" - כי בכח תפלתם היו ישראל מגלגלין ומהפכין מדת הדין למדת הרחמים. "והשקו את הצאן" - שהיו ממשיכין רוח הקודש להאציל עליהם הברכה מלפני לפנים. "והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה" - ביאור: על כי היו מעלים במחשבתן האבן שהיתה על פי הבאר למקומה הראשון, כלומר לשורשה ולמקום אצילותה, וכעניין שהזכיר בספר יצירה¹⁴: "העמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו".

לסכום: עלינו להתעורר בדרישה, ציפיה וקיווי למען הבאר השלישית, באר המים החיים של בית קדשנו ותפארתנו. עלינו לתור ולבקש את האופנים בהם עלינו לקדם את השעה למען הבניין הנכסף. כדברי הרב טיקוצ'נסקי זצ"ל בספרו עיר הקודש והמקדש (חלק ה'): "ואם כן עלינו לעמוד על המשמר לקיים תמיד "שאלו שלום ירושלים", ודרשו את "ציון", שבכללה החקירה והדרישה אם כבר הגיע הזמן והרשיון להקים ולבא למשכנותיו ולהשתחוות להדום רגליו ... ומכיון שכך, שניצני הגאולה נראו בארץ – עלינו להתכונן לקראת העתיד הקרוב, ועל כל פנים לא הרחוק, להפך באפשרות הגישה להקמת בית מקדשנו".

יהי רצון שנזכה במהרה לבניין המקדש!

11 בראשית כט, ב.
12 ישעיה ב, ג.
13 בבא קמא יז.
14 פרק א, ד.

